

VIII. Naselja

Podeželjska naselja:

- vaška ali kmečka naselja, velikost je odvisna od velikosti pripadajočega zemljišča. V njih prevladujejo kmečki domovi, ki so zaokrožene enote stanovanjskih in gospodarskih poslopij ter dvorošča v posesti enega gospodinjstva

Delimo na:

- stalna naselja, ki so stalno poseljena
- občasno poseljena naselja, ki jih je bilo včasih več, predvsem v povezavi s pašo v Alpah, danes pa sodijo mednje predvsem naselja počitniških hiš
- občasna naselja, povezana predvsem z nomadsko živinorejo; najbolj so razširjena v puščavskih delih Afrike

Po velikosti, ki jo lahko določimo s površino, številom domov in številom prebivalstva delimo vaška naselja:

- samotne kmetije (z enim domom)
- zaselke (3-15 domov)
- vasi (več kot 15 domov)

Oblike vaških naselij:

- **samotne kmetije**- zelo razširjene na območjih s slabimi naravnimi možnostmi za kmetijstvo. Mednje sodijo: ameriške farme, načrtno kolonizirana zemljišča na nizozemskih polderjih, obsežna vlažna območja Srednjeevropskega nižavja, Skandinavija, Sredozemlje idr.
- **razložena naselja**- največkrat vezana na gričevnat in hribovit svet, domovi so oddaljeni med seboj več kot 50m. Zelo razširjena kombinirana vaška naselja, pri katerih je jedro naselja gruščasto, preostali del pa je razložen (panonsko obrobje Slovenije- Slovenske Gorice)
- **sklenjena naselja**- hiše lahko ležijo bolj ali manj strjeno, postavljene so b nekem jedru, ki je lahko osrednji vaški prostor, cesta ali kaj drugega. Ločimo več oblik
  - **gruščaste vasi**- hiše razporejene brez reda
  - **dolge vasi**- hiše razporejene ob cesti v dolgi vrsti v eni ali dveh vzporednih nizih
  - **pravokotne vsai**- načrtno zgrajena naselja imajo tudi pravilnejše oblike
  - **okrogle vasi**

Razvoj vaških naselij

- **Depopulacija** v hribovskih naseljih in tistih, ki so bolj oddaljena od večjih središč, zaradi pomanjkanja delovne sile in manjših potreb pa se obdeluje vedno manj zemljišč, ki jih je zajela **deagrarizacija** - to pomeni zmanjšanje števila in deleža kmečkega prebivalstva, kmetijske pridelave in krčenje kmetijskih
- **urbanizacija vaških naselij**; močnejša je v bližini velikih mest, do koder sežejo živahne dnevne selitve delovne sile. Okoli mest nastajajo urbanizirana obmestna območja. V gospodarski zgradbi se spremembe kažejo v tem, da prebivalstvo vaških naselij živi vedno bolj od dohodkov iz nekmetijskih dejavnosti. kmetijstvo pa se specializira in usmerja v tržno pridelavo.

Mestna naselja

Razvoj mest

Mesta so se pojavila ob prvih preselkih proizvodnje, ob delitvi dela in ob potrebi po delitvi dobrin: torej takrat, ko sta se od kmetovanja ločili obrtniška proizvodnja in vojaška funkcija, pozneje pa številne dejavnosti, ki jih je mesto opravljalo za ožjo in širšo okolico.

Hiter razvoj mest je viden v njihovi zgradbeni sestavi; le-to pri evropskih mestih kažejo ostanki nekdanj z obzidjem obdanega srednjeveškega jedra in poznejše faze razvoja vse do danes.

Marginalna naselja- obsežna območja za katera so značilni revščina, prebivalstvo najnižjih slojev, barake ali nekakovostne stavbe, velika gostota prebivalstva, slabe higienske razmere, kriminal in drugo.

Kdaj imamo naselje za mesto?

Mesta lahko opredelimo kot večja naselja. Uporabljajo se štiri merila za opredelitev naselij:

- sklenjenost oz. gostota pozidave in poselitve
- velikost naselja
- mestni način življenja
- mestne funkcije- strnjene številne dejavnosti, temeljni sta bivanje in delo, vendar prebivalci potrebujejo še druge temeljne funkcije: oskrbo, izobraževanje, oddih, informacije in komunikacije delimo:
- mestotvorne- industrija, obrt, trgovina, zdravstvo, šolstvo
- mestoslužne- služijo predvsem domačemu, mestnemu prebivalstvu in so se razmahnile predvsem z večanjem mest: promet, oskrba, komunala idr.

Mestno prebivalstvo: velikost mesta se prikazuje s številom prebivalcev, gostota pa s povprečnim številom na enoto površine.

Podoba in zgradba mest: oboje je rezultat razvoja mesta pod vplivom nekdanjih in sedanjih mestnih funkcij. Podoba mesta je njegov zunanji videz. Zgradba ali morfologija mesta pa se opira predvsem na mestni tloris, rabo mestnega zemljišča, gostoto pozidave, gostoto prebivalstva in funkcijsko strukturo mesta.

Mestni tloris: kaže razmerje med pozidanimi in nepozidanimi površinami. Njegova oblika in pravilnost sta odvisni predvsem od reliefa, načrtnosti pozidave in poteka glavnih prometnic.

Gostota pozidave: praviloma največja v mestnem središču, še posebej v srednjeveškem mestnem jedru.

Funkcijska struktura mesta: središča so bila namenjena predvsem poslovnim dejavnostim in prometnemu vozlišču, od tod navzven pa so se bolj ali manj enakomerno širili stanovanjski deli.

Prenova mest: zajela jih je prenova ali sanacija zato da bi izboljšali stanovanjsko in bivalno okolje, spremenili funkcijo, največkrat iz stanovanjske v nestanovanjsko, neustrezno zasedenim površinam dragega prostora v mestnem središču namenili primerno rabo, izboljšali prometne razmere, okolje in drugo. Prenove so večinoma krepko podprte

Urbanizacija- pomeni na eni strani razvoj in širjenje mesta, na drugi strani pa uveljavitev mestnega načina življenja. Delež prebivalstva se zato povečuje.

Urbanizacija podeželja imenovana tudi **suburbanizacija** je odvisna od velikosti in ekonomske moči mesta in je zelo raznolik proces, pri katerem je najopaznejša rast hiš. Spreminjajo pa se tudi videz in zgradba naselij ter njihova socialna in gospodarska sestava.